

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
L. A. GEELHOED

της 13ης Δεκεμβρίου 2001¹

I — Εισαγωγή

1. Το Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) (Ηνωμένο Βασίλειο) υπέβαλε, στην υπό κρίση υπόθεση, ερώτημα ως προς την ερμηνεία διατάξεως του κανονισμού (ΕΚ) 2200/96 του Συμβουλίου, της 28ης Οκτωβρίου 1996, για την κοινή οργάνωση των αγορών στον τομέα των οπωροκηπευτικών².

2. Το προδικαστικό ερώτημα που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο βαίνει πέραν της προβληματικής της κοινής οργανώσεως των αγορών στον τομέα των οπωροκηπευτικών και αποκτά χαρακτηρισμό αρχής του δικαίου. Πρόκειται ουσιαστικά για το αν — και αν ναι, υπό ποιες προϋποθέσεις — ένας ιδιώτης μπορεί να αξιώσει, στο πλαίσιο αστικής δίκης, από άλλον ιδιώτη να τηρήσει το κοινοτικό δίκαιο, και τούτο παρὰ το ότι, σύμφωνα με την άποψη ενός ελεγκτικού οργανισμού δημοσίου δικαίου, δεν υφίσταται λόγος να τεθεί τέρμα στην παράβαση του κοινοτικού δικαίου. Η υπό κρίση υπόθεση αφορά ειδικότερα την παράβαση διατάξεως κοινοτικού κανονισμού.

3. Το υποβληθέν ερώτημα αφορά ουσιαστικά τις επιδράσεις του κοινοτικού δικαίου στο εθνικό δίκαιο στους τομείς εκείνους οι οποίοι, σε μεγάλο βαθμό, εξακολουθούν να ρυθμίζονται από την εσωτερική έννομη τάξη, όπως είναι η τήρηση των κανονισμών και η πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Το Δικαστήριο, δεδομένου ότι είναι το μόνο αρμόδιο να ερμηνεύει το κοινοτικό δίκαιο, θα πρέπει να διευκρινίσει τις επιταγές του κοινοτικού δικαίου στις οποίες πρέπει να ανταποκρίνεται το εθνικό δίκαιο. Αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι το Δικαστήριο θα πρέπει να απαντήσει στο ερώτημα σε ποιο βαθμό πρέπει οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες να επιτρέπουν σε ορισμένους ιδιώτες να επιδιώξουν δικαστικώς την τήρηση του κοινοτικού δικαίου, όταν η κατάστασή τους επηρεάζεται από την εκ μέρους άλλου ιδιώτη παράβαση του κοινοτικού δικαίου.

II — Το νομικό πλαίσιο

Κοινοτικό δίκαιο

4. Ορισμένοι κανονισμοί που έχουν εκδοθεί δυνάμει των άρθρων 36 ΕΚ και 37 ΕΚ έχουν βασική σημασία στην υπό κρίση διαφορά. Οι

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ολλανδική.

2 — ΕΕ L 297, σ. 1.

κανονισμοί αυτοί θεσπίζουν κοινή οργάνωση των αγορών στον τομέα των γεωργικών προϊόντων και συγκεκριμένα στον τομέα των οπωροκηπευτικών. Το Συμβούλιο εξέδωσε έναν βασικό κανονισμό, ενώ η Επιτροπή, δυνάμει των αρμοδιοτήτων που της απονέμει ο κανονισμός του Συμβουλίου, εξέδωσε κανονισμούς οι οποίοι προβλέπουν λεπτομερή ποιοτικά πρότυπα για ειδικές ποικιλίες οπωροκηπευτικών. Αυτά τα ποιοτικά πρότυπα προβλέπουν ιδιαίτερες ρυθμίσεις όσον αφορά την επισήμανση, ιδίως ως προς την ονομασία της ποικιλίας.

5. Δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφοι 1 και 3, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1035/72 του Συμβουλίου, της 18ης Μαΐου 1972, περί κοινής οργανώσεως αγοράς στον τομέα των οπωροκηπευτικών³, κοινοτικοί κανόνες, οι οποίοι στο εξής θα καλούνται «ποιοτικά πρότυπα», έπρεπε να εφαρμόζονται σε συγκεκριμένα προϊόντα, μεταξύ των οποίων και τα επιτραπέζια σταφύλια, που προορίζονταν να διατεθούν νωπά στον καταναλωτή.

6. Ο κανονισμός αυτός αντικαταστάθηκε, από 1ης Ιανουαρίου 1997, από τον κανονισμό 2200/96. Η νομική βάση των προτύπων που ισχύουν για τα επιτραπέζια σταφύλια και τα οποία καθορίστηκαν με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1730/87 της Επιτροπής, της 22ας Ιουνίου 1987, που καθορίζει τους κανόνες ποιότητας για τα επιτραπέζια σταφύλια (ΕΕ L 163, σ. 25), δεν μεταβλήθηκε.

7. Σύμφωνα με την τρίτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 2200/96, ο κοινοτικός νομοθέτης επιδιώκει, με την θέσπιση ενός συστήματος ποιοτικών προτύπων, να δημιουργήσει ένα «πλαίσιο αναφοράς που [να] διασφαλίζει τη νομιμότητα των συναλλαγών και τη διαφάνεια των αγορών και [να] απομακρύνει από τις αγορές τα μη ικανοποιητικής ποιότητας προϊόντα». Η τήρηση των προτύπων αυτών συμβάλλει, συνεπώς, στη βελτίωση της αποδοτικότητας αυτής καθαυτήν της παραγωγής⁴.

8. Τα ποιοτικά πρότυπα για τα επιτραπέζια σταφύλια καθορίστηκαν με τον κανονισμό 1730/87⁵. Τα πρότυπα αυτά καθορίζουν τις ιδιότητες που πρέπει να εμφανίζουν τα επιτραπέζια σταφύλια μετά την επεξεργασία και συσκευασία τους. Διάφορες διατάξεις αφορούν τη γενική ποιότητα, το μέγεθος, τα όρια ανοχής, τη συσκευασία και την επισήμανση. Ειδικότερα, το στοιχείο β' του τμήματος VI του παραρτήματος προβλέπει ότι κάθε δέμα πρέπει να φέρει εξωτερικά το όνομα της ποικιλίας, με στοιχεία ευανάγνωστα και ανεξίτηλα. Το παράρτημα περιλαμβάνει επίσης έναν κατάλογο ποικιλιών. Ο κανονισμός (ΕΟΚ) 93/91 της Επιτροπής, της 15ης Ιανουαρίου 1991, που τροποποιεί τον κανονισμό 1730/87 όσον αφορά τους καταλόγους ποικιλιών⁶, προσέθεσε στον κατάλογο την ονομασία ποικιλίας «Superior seedless».

9. Αργότερα, επενέχθησαν στον κανονισμό 1730/87 και ορισμένες άλλες τροποποιήσεις που ενδιαφέρουν στην υπό κρίση περίπτωση.

4 — Ο κανονισμός 1035/72 περιέχει παρεμφερή αιτιολογία του συστήματος των ποιοτικών προτύπων.

5 — ΕΕ L 163, σ. 25.

6 — ΕΕ L 11, σ. 13.

Ο κανονισμός (ΕΟΚ) 291/92 της Επιτροπής, της 6ης Φεβρουαρίου 1992, για την τροποποίηση του κανονισμού 1730/87⁷, τροποποίησε τον κατάλογο ποικιλιών ούτως ώστε έκτοτε ο κατάλογος αυτός θεωρείται ως μη εξαντλητικός. Ο σκοπός της τροποποίησης αυτή διατυπώνεται ως εξής στην πρώτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού: «[...] πρέπει να καταστεί σαφές ότι οι κανόνες αυτοί εφαρμόζονται σε όλες τις ποικιλίες επιτραπέζιων σταφυλιών που προορίζονται για κατανάλωση σε νωπή κατάσταση στην Κοινότητα». Έτσι διαλύθηκαν οι αμφιβολίες που υπήρχαν προηγουμένως — όταν ακόμα ο κατάλογος ήταν εξαντλητικός — ως προς το αν τα σταφύλια που δεν περιλαμβάνονταν στον κατάλογο αυτόν εξαιρούνταν απλώς από το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων περί ποιοτικών προτύπων. Ο κανονισμός (ΕΚ) 888/97 της Επιτροπής, της 16ης Μαΐου 1997, για την τροποποίηση ορισμένων διατάξεων των καθορισθεισών για τα νωπά οπωροκηπευτικά προδιαγραφών⁸, τροποποίησε ορισμένες διατάξεις που αφορούν τα νωπά οπωροκηπευτικά, ήτοι τη διάταξη σχετικά με την αναγνώριση του συσκευαστή και/ή του αποστολέα, καθώς και τη διάταξη περί της καταγωγής του προϊόντος.

αναγράφονται με ευανάγνωστα και εμφανή στοιχεία στη μία από τις πλευρές της συσκευασίας, είτε με απευθείας ανεξίτηλη εκτύπωση είτε με ετικέτα ενσωματωμένη ή σταθερά προσαρτημένη στη συσκευασία.

[...]

Άρθρο 6

Στο στάδιο της λιανικής πώλησης, όταν τα προϊόντα προσφέρονται συσκευασμένα, οι προβλεπόμενες ενδείξεις σήμανσης πρέπει να παρουσιάζονται με τρόπο ευανάγνωστο και εμφάνη.

[...]

10. Τα άρθρα 5 και 6 του κανονισμού 2200/96⁹ έχουν ως εξής:

«Άρθρο 5

1. Οι ενδείξεις που προβλέπονται από τα πρότυπα όσον αφορά τη σήμανση πρέπει να

Τα προϊόντα είναι δυνατό να μην παρουσιάζονται συσκευασμένα, υπό τον όρο ότι ο λιανοπωλητής επιθέτει, στο εμπόρευμα που διατίθεται προς πώληση, πινακίδα στην οποία αναγράφονται με πολύ εμφανείς και ευανάγνωστους χαρακτήρες οι ενδείξεις που προβλέπονται από τα πρότυπα και αφορούν:

7 — ΕΕ L 31, σ. 25.

8 — ΕΕ L 126, σ. 11.

9 — Προηγούμενος, άρθρα 6 και 7 του κανονισμού 1035/72.

— την ποικιλία,

— την καταγωγή του προϊόντος,

Εθνικό δίκαιο

— την κατηγορία.»

11. Το σύστημα των ποιοτικών προτύπων εφαρμόζεται σε όλες της φάσεις εμπορίας του προϊόντος, ο δε κάτοχος του προϊόντος είναι υπεύθυνος για την τήρηση των προτύπων αυτών. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2200/96 είναι η νομική διάταξη της οποίας την εφαρμογή ζητούν οι Antonio Muñoz y Cia SA και Superior Fruiticola SA (στο εξής: Muñoz) στην υπό κρίση υπόθεση:

«Ο κάτοχος των προϊόντων για τα οποία θεσπίζονται ποιοτικά πρότυπα δύναται να τα εκθέτει προς πώληση, να τα διαθέτει προς πώληση, να τα πωλεί, να τα παραδίδει ή να τα διαθέτει στο εμπόριο με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, στο εσωτερικό της Κοινότητας, μόνον εάν είναι σύμφωνα με τα πρότυπα αυτά. Ο κάτοχος του προϊόντος είναι υπεύθυνος για την τήρηση των προτύπων αυτών.

12. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η Horticultural Marketing Inspectorate¹¹, που υπάγεται στο Υπουργείο Γεωργίας, Αλιείας και Τροφίμων, είναι ο αρμόδιος οργανισμός για τη διενέργεια των ελέγχων που προβλέπονται από το άρθρο 8 του κανονισμού 1035/72 ή από το άρθρο 7 του κανονισμού 2200/96. Ο Horticultural and Agricultural Act 1964 (όπως έχει τροποποιηθεί) προβλέπει ποινικές κυρώσεις σε περίπτωση που τα προϊόντα διατίθενται προς πώληση χωρίς να έχουν τηρηθεί τα κοινοτικά ποιοτικά πρότυπα.

III — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

Πραγματικά περιστατικά

13. Οι εφεσείουσες εταιρίες, Muñoz, που είναι εγκατεστημένες στην Ισπανία, παράγουν και εμπορεύονται στην Ισπανία σταφύλια σε μεγάλες ποσότητες. Από το 1987 και εντεύθεν διαθέτουν την εσοδεία τους, μεταξύ άλλων, και στην αγορά του Ηνωμένου Βασιλείου.

[...]»¹⁰.

14. Εφεσίβλητες στην κύρια δίκη είναι οι Frumar Ltd, θυγατρική της Redbridge

¹⁰ — Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1035/72 είχε ταυτόσημο περιεχόμενο.

¹¹ — Υπηρεσία επιβλέψεως της εμπορίας των οπωροκηπευτικών.

Produce Marketing Ltd, και η τελευταία (στο εξής: Frumar). Η Frumar εισάγει οπωροκηπευτικά στο Ηνωμένο Βασίλειο και τα διανέμει, ιδίως, σε μεγάλους λιανοπωλητές, όπως οι Tesco, Asda και Sainsbury.

17. Η Muñoz κατήγγειλε επανειλημμένως στην Horticultural Marketing Inspectorate την εκ μέρους της Frumar ανακριβή επισήμανση των προϊόντων. Ωστόσο, η υπηρεσία αυτή ουδέποτε κίνησε διαδικασία κατόπιν των καταγγελιών αυτών.

15. Η επίδικη διαφορά αφορά σταφύλια και, ειδικότερα, επιτραπέζια σταφύλια η ονομασία της ποικιλίας των οποίων είναι «Superior Seedless». Η ποικιλία αυτή είναι από τις ακριβότερες ποικιλίες λευκού σταφυλιού χωρίς κουκούτσι που παλούνται στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η τιμή της αυξάνει ακόμα περισσότερο λόγω του ότι αποτελεί πρώιμη ποικιλία. Τα σταφύλια φθάνουν στην αγορά όταν δεν είναι ακόμα δυνατόν να αγοράσει κανείς άλλα σταφύλια πρώτης ποιότητας χωρίς κουκούτσι. Η Muñoz καλλιεργεί και πωλεί σταφύλια αυτής της ποικιλίας.

Η διαφορά της κύριας δίκης

18. Το 1998, η Muñoz άσκησε ενώπιον του High Court of Justice (England & Wales) αγωγή κατά της Frumar, προσάπτοντάς της ότι είχε παραβεί τους κανονισμούς 1035/72 και 2200/96.

16. Η Frumar διαθέτει πρώιμα λευκά σταφύλια χωρίς κουκούτσι στη βρετανική αγορά υπό τις ονομασίες «White Seedless» και «Sult», τα οποία προμηθεύεται από άλλη ισπανική εταιρία και όχι από τη Muñoz¹². Κατόπιν πραγματογνωμοσύνης που διενεργήθηκαν για λογαριασμό της Muñoz, αποδείχθηκε ότι επρόκειτο στην πραγματικότητα για σταφύλια που ανήκαν στην ποικιλία «Superior Seedless». Η Frumar παραδέχθηκε τα αποτελέσματα της πραγματογνωμοσύνης, μόνον όμως ενόψει της υπό κρίση διαφοράς.

19. Με διάταξη της 26ης Μαρτίου 1999, το High Court of Justice (England & Wales) απέρριψε την αγωγή αυτή. Η απόρριψη της αγωγής βασίστηκε στο σκεπτικό ότι η Muñoz δεν αντλεί από τους εν λόγω κοινοτικούς κανονισμούς δικαίωμα ασκήσεως αγωγής λόγω παραβάσεως των κανονισμών αυτών, έστω και αν όντως τους παραβίασε η Frumar.

20. Στο πλαίσιο της εφέσεως που άσκησε ενώπιον του Court of Appeal (England & Wales), η Muñoz υποστηρίζει ότι η απόφαση του High Court είναι εσφαλμένη ως προς το σημείο αυτό.

12 – Εξάλλου, η Frumar εμπορεύεται και έναν άλλο τύπο πρώιμων λευκών επιτραπέζιων σταφυλιών χωρίς κουκούτσι υπό την ονομασία «Coryn», που προμηθεύεται επίσης από άλλη ισπανική επιχείρηση. Οι εισαγωγές των σταφυλιών αυτών είχαν παύσει πριν από την έναρξη της κύριας δίκης.

Το προδικαστικό ερώτημα

21. Με διάταξη της 14ης Ιουνίου 2000, η οποία περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 26 Ιουνίου 2000, το Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Επιβάλλει ο κανονισμός (ΕΚ) 2200/96 [και επέβαλλε ο κανονισμός (ΕΟΚ) 1035/72 κατά την περίοδο της ισχύος του] νομική υποχρέωση στους ασκούντες εμπορία ορισμένου είδους οπωροκηπευτικών εντός της Κοινότητας να τηρούν τις σχετικές με την ονομασία ποιικιλίας επιταγές ποιοτικού κανόνα ο οποίος ισχύει για το συγκεκριμένο είδος οπωροκηπευτικών, υποχρέωση της οποίας την τήρηση οφείλουν να επιβάλλουν τα εθνικά δικαστήρια στο πλαίσιο αστικής δίκης κατόπιν ασκήσεως αγωγής εκ μέρους σημαντικού παραγωγού του εν λόγω είδους οπωροκηπευτικών εντός της Κοινότητας;»

IV — Εκτίμηση*Αντικείμενο του ερωτήματος*

22. Όπως ανέφερα στην εισαγωγή, το προδικαστικό ερώτημα βαίνει πέραν του ειδικού

προβληματισμού της κοινής οργάνωσης των αγορών στον τομέα των οπωροκηπευτικών και αφορά τις επιδράσεις του κοινοτικού δικαίου σε τομείς οι οποίοι, σε μεγάλο βαθμό, εξακολουθούν να διέπονται από την εσωτερική έννομη τάξη. Θα αναλύσω το θέμα σε τρεις φάσεις, εξετάζοντας τα εξής ζητήματα:

- παρέχει το κοινοτικό δίκαιο στους ιδιώτες το δικαίωμα να αξιώσουν από άλλουν ιδιώτη να τηρήσει ορισμένη διάταξη κανονισμού;
- σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, επιβάλλει το κοινοτικό δίκαιο να παρέχεται στους ιδιώτες η δυνατότητα να απαιτήσουν την εφαρμογή του;
- σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως σε αμφότερα τα ερωτήματα αυτά, σε ποιο βαθμό επιβάλλει το κοινοτικό δίκαιο να προβλέπει η εσωτερική έννομη τάξη τα κατάλληλα ένδικα βοηθήματα;

23. Το πρώτο στάδιο της ανάλυσεως συνδέεται στενά με τη θεωρία του αμέσου αποτελέσματος των κανονισμών. Δυνάμει του άρθρου 249 ΕΚ, οι κανονισμοί είναι δεσμευτικοί ως προς όλα τα μέρη τους και ισχύουν άμεσα σε κάθε κράτος μέλος. Κατά συνέπεια,

οι κανονισμοί συνεπάγονται υποχρεώσεις δημοσίου δικαίου οι οποίες ισχύουν άμεσα για τους ιδιώτες έναντι της δημοσίας αρχής και αναγνωρίζουν επίσης στους ιδιώτες δικαιώματα έναντι της αρχής αυτής. Εν προκειμένω, θα πρέπει να καθοριστεί σε ποιο βαθμό οι υποχρεώσεις αυτές ισχύουν και στις αμοιβαίες σχέσεις μεταξύ ιδιωτών. Με άλλες λέξεις, θα πρέπει να καθοριστεί σε ποιο βαθμό η υποχρέωση του ιδιώτη έναντι της δημοσίας αρχής ισχύει και έναντι τρίτων και, αντιστρόφως, σε ποιο βαθμό οι τελευταίοι μπορούν να αντλήσουν από κοινοτικό κανονισμό το δικαίωμα να αξιώσουν από ιδιώτη να παύσει την παράβαση των διατάξεων του κανονισμού αυτού.

καθορίσει συναφώς τις επιταγές του κοινοτικού δικαίου προς το εθνικό δικαιονομικό δίκαιο. Θα πρέπει να καθοριστεί, ειδικότερα, υπό ποιες περιστάσεις πρέπει να παρέχεται στους τρίτους η δυνατότητα κινήσεως ένδικοις διαδικασίας για την επιβολή της τήρησης κοινοτικής διατάξεως δημοσίου δικαίου. Θα εξετάσω στο πλαίσιο αυτό το κατά πόσον οι τρίτοι οφείλουν να αποδείξουν την ύπαρξη πραγματικού συμφέροντος, θέτοντας παράλληλα το ερώτημα κατά πόσον οι τρίτοι αυτοί θα πρέπει να έχουν προηγουμένως εξαντλήσει άλλες δυνατότητες προκειμένου να επιτύχουν την τήρηση των κοινοτικών διατάξεων, όπως, π.χ., η υποβολή καταγγελίας στην αρμόδια ελεγκτική αρχή του κράτους μέλους.

24. Το δεύτερο στάδιο αφορά τον έλεγχο της τήρησης των διατάξεων των κανονισμών. Δυνάμει των υποχρεώσεων που υπέχουν, τα κράτη μέλη ορίζουν μια ελεγκτική αρχή και, ανεξάρτητα από το στοιχείο αυτό, έχουν ως αποστολή να εξασφαλίζουν την τήρηση των κανονισμών. Στο πλαίσιο των ορίων που καθορίζει το κοινοτικό δίκαιο, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να καθορίζουν τις κυρώσεις σε περίπτωση παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου και, υπό ορισμένες περιστάσεις, μπορούν επίσης να μην επιβάλουν κύρωση. Σε ποιο βαθμό ο έλεγχος της τήρησης του δικαίου από ιδιώτη, στο πλαίσιο του ιδιωτικού δικαίου, μπορεί, με την παρέμβαση των αστικών δικαστηρίων, να θεωρηθεί ως θεμιτό ή ακόμη και ως απαραίτητο συμπλήρωμα του ελέγχου της τήρησης του δικαίου που πραγματοποιείται στο πλαίσιο του δημοσίου δικαίου;

26. Τα στοιχεία αυτά δεν σημαίνουν, ωστόσο, ότι ο σκοπός και το περιεχόμενο του κανονισμού 2200/96 και των ποιοτικών προτύπων που έχουν θεσπιστεί βάσει των διατάξεων του κανονισμού αυτού δεν έχουν καμία επίδραση στις απαντήσεις που θα πρέπει να δοθούν. Στην υπό κρίση υπόθεση, θα πρέπει ιδίως να καθοριστεί σε ποιο βαθμό τα ποιοτικά πρότυπα που ισχύουν για τα οπωροκηπευτικά αποσκοπούν (μεταξύ άλλων) στην προστασία των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων και σε ποιο βαθμό μπορούν επίσης να εξασφαλίσουν στην πράξη την προστασία αυτή. Ο σκοπός και το περιεχόμενο του κανονισμού 2200/96 καθορίζουν το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η απάντηση στο ερώτημα που έχει υποβληθεί στο Δικαστήριο.

Το πλαίσιο: ο σκοπός και το περιεχόμενο του κανονισμού 2200/96

25. Το τρίτο στάδιο αφορά το ζήτημα της προσβάσεως στη δικαιοσύνη. Η πρόσβαση των ιδιωτών στη δικαιοσύνη διέπεται πρωτίτως από τους εθνικούς δικονομικούς κανόνες. Στο Δικαστήριο εναπόκειται να

27. Ο κανονισμός 2200/96 θεσπίζει, μεταξύ άλλων, ένα σύστημα κοινοτικών ποιοτικών

προτύπων για τα οπωροκηπευτικά. Τα πρότυπα αυτά ισχύουν για όλα τα επιτραπέζια σταφύλια που προσφέρονται στον καταναλωτή προκειμένου να καταναλωθούν νωπά. Το σύστημα αυτό έχει το χαρακτηριστικό ότι τα οπωροκηπευτικά — εν προκειμένω τα επιτραπέζια σταφύλια — προσδιορίζονται, κατά τη διάθεσή τους στο εμπόριο, με την ονομασία της ποικιλίας τους. Από την ανάγνωση του κανονισμού 1730/87 προκύπτει, εξάλλου, ότι οι ποικιλίες σταφυλιών που απαριθμούνται στο παράρτημα του κανονισμού αυτού πρέπει να διατίθενται στο εμπόριο με την ονομασία τους ή το συνώνυμό της που αναφέρεται στο παράρτημα αυτό. Όπως ορθώς παρατηρεί η Επιτροπή στις γραπτές παρατηρήσεις της, οι υποχρεώσεις αυτές ισχύουν ήδη από τη στιγμή που τα προϊόντα εγκαταλείπουν τη ζώνη παραγωγής τους και εξακολουθούν να ισχύουν σε όλα τα στάδια της εμπορίας. Από το άρθρο 6 του κανονισμού 2200/96 προκύπτει ότι η υποχρέωση αναγραφής του ονόματος της ποικιλίας ισχύει και όταν τα σταφύλια πωλούνται χωρίς συσκευασία από τον λιανοπωλητή. Ο κάτοχος των προϊόντων — στην υπό κρίση περίπτωση, η Frumar — είναι υπεύθυνος για την τήρηση των προτύπων, όπως διευκρινίζεται στην πέμπτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού.

28. Η μη τήρηση της υποχρέωσης επισήμανσας και των λοιπών υποχρεώσεων που απορρέουν από τον κανονισμό, όπως η κατάταξη σε κατηγορίες, μπορεί να έχει βλαπτικές συνέπειες τόσο για τα συμφέροντα των καταναλωτών όσο και για τα συμφέροντα των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων. Η τελευταία αυτή περίπτωση αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης. Η Muñoz τονίζει με τις γραπτές παρατηρήσεις της το συγκεκριμένο συμφέρον που

αντιπροσώπευε για την επιχείρηση αυτή η τήρηση των ποιοτικών προτύπων εκ μέρους του ανταγωνιστή της, δηλαδή της Frumar. Ο τρόπος που έχει επιλέξει η Frumar για να διαθέτει τα προϊόντα της έχει ως συνέπεια η ίδια ποικιλία σταφυλιών να εμφανίζεται στην αγορά υπό πλείονες ονομασίες, γεγονός που επηρεάζει τη διαφάνεια της αγοράς των επιτραπέζιων σταφυλιών και τις δραστηριότητες της αλυσίδας διανομής. Μπορεί να γίνει δεκτό ότι η Muñoz υφίσταται ζημία. Εξάλλου, το Court of Appeal (England & Wales) δεν φαίνεται πεπεισμένο ότι υπάρχει όντως ζημία. Δεδομένου ότι οι ονομασίες των σταφυλιών δεν είναι γενικώς ιδιαίτερα διαδεδομένες στο κοινό, το γεγονός ότι η ίδια ποικιλία σταφυλιών προσφέρεται υπό πλείονες ονομασίες δεν θα πρέπει να επηρεάζει τις πωλήσεις, όπως συνάγω από τη συλλογιστική του αιτούντος δικαστηρίου. Εν πάση περιπτώσει, θεωρώ πιθανό η κατάσταση αυτή να επηρεάζει τουλάχιστον τη διανομή και να είναι ικανή να προκαλέσει ζημία στη Muñoz.

29. Θα πρέπει τώρα να καθοριστεί αν η ζημία αυτή είναι συνέπεια της προσβολής ενός δικαιώματος στην προστασία του οποίου αποσκοπεί ο κανονισμός. Για να δώσω απάντηση στο ερώτημα αυτό, θα αναφερθώ πρώτα στους σκοπούς του κανονισμού και, στη συνέχεια στο περιεχόμενο να τον σκοπό της κοινής γεωργικής πολιτικής και των κοινών οργανώσεων των αγορών, οι οποίες συνιστούν ουσιαστές στοιχεία της πολιτικής αυτής.

30. Η τρίτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 2200/96 αναφέρει του σκοπούς των κοινοτικών ποιοτικών προτύπων. Στις γραπτές παρατηρήσεις της, η Muñoz συνάγει

από την αιτιολογική αυτή σκέψη ότι το σύστημα των ποιοτικών προτύπων που ισχύει για τα οπωροκηπευτικά αποσκοπεί τόσο στην προστασία των επιχειρηματιών που τα διαθέτουν προς πώληση όσο και στην προστασία των καταναλωτών. Συμφωνώ με το συμπέρασμα αυτό: από τους τρεις αναφερόμενους σκοπούς, η νομιμότητα των συναλλαγών αποσκοπεί πρωτίστως στην προστασία των επιχειρηματιών που διαθέτουν τα προϊόντα, η εξάλειψη των προϊόντων μη ικανοποιητικής ποιότητας αποσκοπεί πρωτίστως στην προστασία του καταναλωτή, ενώ η διαφάνεια των αγορών ανταποκρίνεται στο συμφέρον αμφοτέρων των ομάδων αυτών.

31. Η Επιτροπή παραθέτει επίσης την εικοστή αιτιολογική σκέψη του κανονισμού, η οποία διευκρινίζει ότι «αν οι κανόνες της κοινής οργάνωσης αγοράς δεν τηρηθούν από το σύνολο των συναλλασσομένων στους οποίους εφαρμόζονται θα καταστρατηγηθούν». Όπως ορθώς υποστηρίζει η Επιτροπή, το σύστημα των ποιοτικών προτύπων είναι αποτελεσματικό μόνον αν τα πρότυπα εφαρμόζονται σε όλα τα στάδια της εμπορίας.

32. Ο σκοπός που επιδιώκει ο κανονισμός θα πρέπει, προφανώς, να εξεταστεί και υπό το φως των σκοπών της κοινής γεωργικής πολιτικής, τους οποίους απαριθμεί το άρθρο 33 ΕΚ. Αυτή καθ αυτήν, η απαρίθμηση διαφόρων μη συγκλινόντων σκοπών, τόσο κοινωνικής όσο και οικονομικής φύσεως, παρέχει λίγες ενδείξεις χρήσιμες για την απάντηση που θα πρέπει να δοθεί στο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου. Από την

απαρίθμηση αυτή συνάγω, ωστόσο, ότι η προστασία του καταναλωτή — η οποία δεν μνημονεύεται στο άρθρο 33 ΕΚ — δεν μπορεί να είναι ο μόνος κύριος σκοπός της κοινής οργάνωσης των αγορών στον τομέα των οπωροκηπευτικών.

33. Για την επίτευξη των σκοπών της κοινής γεωργικής πολιτικής έχουν εγκαθιδρυθεί κοινές οργανώσεις των αγορών σε διάφορους τομείς. Οι κοινές αυτές οργανώσεις των αγορών δημιουργούν, καταρχάς, έννομες σχέσεις μεταξύ, αφενός, των παραγωγών και εμπόρων γεωργικών προϊόντων και, αφετέρου, των κοινοτικών και εθνικών δημοσίων αρχών. Ωστόσο, αφορούν και τις αμοιβαίες σχέσεις που υφίστανται μεταξύ παραγωγών και εμπόρων. Τα πλέον πρόδηλα παραδείγματα αυτών των «οριζοντίων» σχέσεων εντοπίζονται στα καθεστώτα ποσοτώσεων, τα οποία αποτελούν μέρος των κοινών οργάνωσης των αγορών. Έτσι, η κοινή οργάνωση των αγορών στον τομέα της ζάχαρης¹³ διευκρινίζει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να κατανέμουν τις ποσοτώσεις ζάχαρης μεταξύ των επιχειρήσεων. Ουδείς μπορεί να αρνηθεί ότι η παραχώρηση της ποσοτώσεως μιας επιχείρησης σε άλλη επιχείρηση επηρεάζει άμεσα τις μεταξύ τους σχέσεις. Το ίδιο ισχύει και όσον αφορά την παραχώρηση γαλακτοκομικής ποσοτώσεως¹⁴ σε περίπτωση μεταβιβάσεως γαλακτοκομικής εκμεταλλεύσεως. Η ποσόστωση που διαθέτει αυτή η εκμετάλλευση ενχωρείται συγχρόνως με τη μεταβίβαση της εκμεταλλεύσεως στον παραγωγό που αναλαμβάνει την εκμετάλλευση, σύμφωνα με τη διαδικασία που καθορίζει το ίδιο το κράτος

13 — Βλ. άρθρο 12 του κανονισμού (ΕΚ) 1260/2001 του Συμβουλίου, της 19ης Ιουνίου 2001, για την κοινή οργάνωση των αγορών στον τομέα της ζάχαρης (ΕΕ L 178, σ. 1).

14 — Βλ. άρθρο 7 του κανονισμού (ΕΟΚ) 3950/92 του Συμβουλίου, της 28ης Δεκεμβρίου 1992, για τη θέσπιση συμπληρωματικής εισφοράς στον τομέα του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων (ΕΕ L 405, σ. 1).

μέλος. Κατά τη γνώμη μου, ένα σύστημα ποιοτικών προτύπων επηρεάζει και τις σχέσεις μεταξύ επιχειρήσεων. Πράγματι, τα συστήματα αυτά ρυθμίζουν άμεσα τις ανταγωνιστικές σχέσεις σε έναν ορισμένο τομέα, καθόσον καθορίζουν τη συμπεριφορά των συναλλασσομένων στις αγορές.

34. Ένα άλλο στοιχείο των κοινών οργανώσεων των αγορών το οποίο κρίνω σημαντικό στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως είναι ότι οι οργανώσεις αυτές χαρακτηρίζονται από ένα λεπτομερές σύστημα στο οποίο η ευθύνη των παραγωγών και των εμπόρων περιγράφεται με ακρίβεια. Οι ανωτέρω μπορούν να γνωρίζουν επακριβώς τα πρότυπα τα οποία οφείλουν να τηρούν. Επιπλέον, το σύστημα αυτό προβλέπει λίγες εξαιρέσεις που εξηγούνται από παράγοντες που αφορούν τη σφαίρα δραστηριότητας των παραγωγών και των εμπόρων. Συχνά, μόνον η ανωτέρα βία γίνεται δεκτή ως λόγος εξαιρέσεως.

35. Εν κατακλείδι, ο κανονισμός 2200/96 και τα ποιοτικά πρότυπα για τα επιτραπέζια σταφύλια που στηρίζονται στις διατάξεις του αποσκοπούν (μεταξύ άλλων) στην προστασία της εντιμότητας των συναλλαγών. Έτσι ρυθμίζονται συγχρόνων και οι αμοιβαίες σχέσεις μεταξύ παραγωγών και εμπόρων. Επιπλέον, το περιεχόμενο των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον κανονισμό καθορίζεται με ακρίβεια και δεν προβλέπονται εξαιρέσεις.

36. Αποδεικνύεται, συνεπώς, ότι ένας έμπορος έχει δικαιολογούμενο από τον κανονισμό συμφέρον στην τήρηση των ποιοτικών προτύπων εκ μέρους των άλλων εμπόρων. Θα πρέπει, ωστόσο, να τεθεί το ερώτημα κατά πόσον ένας έμπορος όπως η Μιθός αντλεί από τον κανονισμό δικαίωμα να απαιτήσει την τήρηση του κανονισμού από τους ανταγωνιστές του και κατά πόσον μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμα αυτό έναντι των ανταγωνιστών του. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό θα αποτελέσει το επίκεντρο των παρουσών προτάσεων.

Το πρώτο στάδιο: το άμεσο αποτέλεσμα των κανονισμών και το δικαίωμα του ελέγχου της τηρήσεώς του στις οριζόντιες σχέσεις

37. Το Δικαστήριο έχει ασχοληθεί επανειλημμένως, και από διαφορετικές οπτικές γωνίες, με το ζήτημα του αμέσου αποτελέσματος. Το κατά πόσον μια κοινοτική διάταξη έχει άμεσο αποτέλεσμα εξαρτάται, καταρχάς, από το περιεχόμενο της διατάξεως αυτής, το δε Δικαστήριο λαμβάνει φυσικά υπόψη του στο πλαίσιο αυτό και την έκταση εφαρμογής της διατάξεως. Με λίγα λόγια, οι διατάξεις του πρωτογενούς και του παραγώγου δικαίου μπορούν να έχουν άμεσο αποτέλεσμα εφόσον είναι σαφείς, ακριβείς και ανεπιφύλακτες. Εξ ορισμού, οι ιδιώτες μπορούν να επικαλούνται τέτοιες διατάξεις ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, χωρίς να είναι απαραίτητο να έχουν θεσπιστεί ειδικότερα εκτελεστικά μέτρα¹⁵.

15 — Βλ., π.χ., την πρόσφατη απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2001, C-441/99, Gharehvaran (Σύλλογος 2001, σ. I-7687).

38. Κατά τη γνώμη μου, δεν υφίσταται καμία αμφιβολία ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2200/96 έχει άμεσο αποτέλεσμα. Πράγματι, η διάταξη αυτή είναι ανεπιφύλακτη και επαρκώς ακριβής, το δε αποτέλεσμά της έναντι των ιδιωτών δεν εξαρτάται από τη λήψη εθνικών εκτελεστικών μέτρων. Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει ήδη δηλώσει, στην απόφαση *Lewis κ.λπ.*, ότι οι κανονισμοί περί κοινής οργάνωσης των αγορών στον τομέα των οπωροκηπευτικών έχουν άμεσο αποτέλεσμα¹⁶.

39. Το ζήτημα του αμέσου αποτελέσματος αφορά τόσο τις έννομες σχέσεις των διοικουμένων με τις δημόσιες αρχές όσο και τις έννομες σχέσεις μεταξύ των ιδίων των διοικουμένων. Το ζήτημα που τίθεται στην υπό κρίση περίπτωση αφορά τις αμοιβαίες έννομες σχέσεις μεταξύ διοικουμένων. Το ζήτημα αυτό άπτεται, συνεπώς, αυτού που στη θεωρία χαρακτηρίζεται συχνά ως οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα του κοινοτικού δικαίου. Στη νομολογία, το οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα, ως κριτήριο διακρίσεως σε σχέση προς το κάθετο άμεσο αποτέλεσμα, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο μόνο την περίπτωση των οδηγίων και όχι στην περίπτωση των απευθείας εφαρμοστέων κανόνων (όπως οι κανονισμοί).

40. Θα υπενθυμίσω, αρχίζοντας, τη νομολογία όσον αφορά τις οδηγίες. Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί επανειλημμένως σχετικά με το άμεσο αποτέλεσμα των οδηγιών. Η νομο-

λογία αυτή διευκρινίζει, ουσιαστικά, ότι οι οδηγίες μπορούν να γεννήσουν δικαιώματα έναντι των δημοσίων οργάνων, αλλ' όχι και έναντι των ιδιωτών. Το Δικαστήριο αιτιολογεί τη θέση του ως ακολούθως¹⁷: το άρθρο 249 ΕΚ αναγνωρίζει δεσμευτικό αποτέλεσμα στις οδηγίες, μόνον όμως έναντι κάθε κράτους μέλους που είναι αποδέκτης της οδηγίας. Στόχος της νομολογίας του Δικαστηρίου είναι να μην επιτρέπεται στα κράτη μέλη να αντλούν οφέλη από την εκ μέρους τους παράβαση του κοινοτικού δικαίου. Πράγματι, θα ήταν απαράδεκτο ένα κράτος, το οποίο υποχρεώνεται από τον κοινοτικό νομοθέτη να θεσπίσει ορισμένες διατάξεις προκειμένου να ρυθμίσει τις σχέσεις του με τους ιδιώτες και να παράσχει στους ιδιώτες τη δυνατότητα να επικαλεστούν ορισμένα δικαιώματα, να μπορεί να αρνηθεί στους ιδιώτες τα δικαιώματα αυτά επικαλούμενο τη μη τήρηση των υποχρεώσεών του. Από την άλλη πλευρά, η οδηγία δεν μπορεί, αυτή καθαυτή, να επιβάλλει υποχρεώσεις στους ιδιώτες και δεν μπορεί, συνεπώς, να γίνει επίκληση της οδηγίας, αυτής καθαυτής, έναντι ιδιωτών. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο προέβη σε σύγκριση των οδηγιών με τους κανονισμούς. Τυχόν αναγνώριση οριζοντίου αποτελέσματος στις οδηγίες «θα κατέληγε στο να αναγνωριστεί στην Κοινότητα η εξουσία να επιβάλλει με άμεσο αποτέλεσμα υποχρεώσεις εις βάρος ιδιωτών, μολονότι έχει την αρμοδιότητα αυτή μόνον στις περιπτώσεις που της απονέμεται η εξουσία εκδόσεως κανονισμών»¹⁸.

41. Αποφαινόμενο ως ανωτέρω, το Δικαστήριο δηλώνει στην ουσία ότι οι διατάξεις των κανονισμών έχουν άμεσο αποτέλεσμα

17 — Στον τομέα αυτόν, απόφαση *σχής* αποτελεί η απόφαση της 14ης Ιουλίου 1994, C-91/92, *Faccini Dori* (Συλλογή 1994, σ. I-3325, σκέψεις 20 επ.). Η νομολογία αυτή επιβεβαιώθηκε, μεταξύ άλλων, με την απόφαση της 26ης Σεπτεμβρίου 2000, C-443/98, *Unilever* (Συλλογή 2000, σ. I-7533).

18 — Προμνησθείσα στην υποσημείωση 17 απόφαση *Faccini Dori*, σκέψη 24.

16 — Απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1983, 222/82 (Συλλογή 1983, σ. 4083).

στους ιδιώτες. Επιπλέον, με την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1971¹⁹, το Δικαστήριο έκρινε ότι «[...] λόγω της φύσεως και της λειτουργίας τους στο πλαίσιο του συστήματος των πηγών του κοινοτικού δικαίου, όλοι οι κανονισμοί επάγονται άμεσα αποτελέσματα και μπορούν να γεννούν υπέρ των ιδιωτών δικαιώματα τα οποία τα εθνικά δικαστήρια υποχρεούνται να προστατεύουν».

42. Ως προς το σημείο αυτό, η Muñoz έχει δίκιο όταν δηλώνει στις γραπτές παρατηρήσεις της: εκδίδοντας κανονισμό και όχι οδηγία, ο κοινοτικός νομοθέτης επιδιώκει να επιβάλει άμεσα υποχρεώσεις στους εμπόρους ώστε να απέχουν από δραστηριότητες ικανές να επηρεάσουν αρνητικά τις συναλλαγές. Ο κύριος στόχος δεν είναι, συνεπώς, να υποχρεωθεί το κράτος μέλος να εγκαθιδρύσει ένα σύστημα ελέγχου.

43. Η νομολογία περί των απευθείας εφαρμοστέων διατάξεων της ίδιας της Συνθήκης ΕΚ διαλύει οποιαδήποτε τυχόν αμφιβολία ως προς τα αποτελέσματα των κανονισμών έναντι των ιδιωτών. Συναφώς, παραπέμπω ειδικότερα στην απόφαση *Angonese*²⁰, όπου το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η απαγόρευση των διακρίσεων βάσει ιθαγενείας, την οποία προβλέπει το άρθρο 39 ΕΚ, ισχύει και για τους ιδιώτες. Το Δικαστήριο στηρίζει το συμπέρασμα αυτό, μεταξύ άλλων, στη σκέψη ότι η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων διατυπώνεται γενικά και δεν απευθύνεται ειδικά στα κράτη μέλη. Η υπόθεση εκείνη αφορούσε το ζήτημα κατά πόσον υπήρχε δυσμενής διά-

κριση απορρέουσα από τον όρο από τον οποίο ένας συγκεκριμένος εργοδότης εξαιτούσε την πρόσληψη προσωπικού. Το γεγονός ότι ορισμένες διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ απευθύνονται επισήμως στα κράτη μέλη δεν εμποδίζει, εξάλλου, την παράλληλη αναγνώριση δικαιωμάτων στους ιδιώτες που έχουν συμφέρον στην τήρηση των περιγραφομένων στις διατάξεις αυτές υποχρεώσεων.

44. Η απόφαση *Angonese* στηρίζεται, εξάλλου, σε παλαιότερη νομολογία του Δικαστηρίου όσον αφορά τους όρους εργασίας. Στις αποφάσεις *Walrave και Koch*²¹ και *Bosman*²², το Δικαστήριο αποφάνθηκε ως εξής: «αφού οι όροι εργασίας εντός των διαφόρων κρατών μελών ρυθμίζονται άλλοτε από νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις και άλλοτε από συμβάσεις ή άλλες πράξεις που συνάπτονται ή εγκρίνονται από ιδιώτες, αν η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας περιοριζόταν μόνον στις πράξεις των δημόσιων αρχών, θα δημιουργούνταν ο κίνδυνος να προκύψουν ανισότητες κατά την εφαρμογή της»²³. Στην απόφαση *Dansk Supermarked*, το Δικαστήριο επίσης αποφάνθηκε σαφώς σχετικά με το άμεσο αποτέλεσμα: «σε καμιά περίπτωση συμβάσεις μεταξύ ιδιωτών δεν μπορούν να παρεκκλίνουν από τις επιτακτικές διατάξεις της

21 — Απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1974, 36/74, Συλλογή τόμος 1974, σ. 563, σκέψη 19).

22 — Απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93 (Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 84).

23 — Κατά λέξη παράθεση της προμνησθείσας στην υποσημείωση 20 αποφάσεως *Angonese*.

19 — Υπόθεση 43/71, *Politi* (Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 1077).

20 — Απόφαση της 6ης Ιουνίου 2000, C-281/98 (Συλλογή 2000, σ. I-4139).

Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων»²⁴. Διαμορφώνοντας τη νομολογία αυτή, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το κοινοτικό δίκαιο, ακόμα και πέραν του τομέα του ανταγωνισμού, επηρεάζει άμεσα τις ιδιωτικές έννομες σχέσεις.

45. Συνεπώς, μια διάταξη του κοινοτικού δικαίου η οποία έχει απευθείας εφαρμογή παράγει κανονικά αποτελέσματα στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών. Κατά τη γνώμη μου, αυτό αποδεικνύει ότι — πλην της περιπτώσεως των οδηγιών — η διάκριση μεταξύ οριζοντίου και καθέτου αποτελέσματος δεν έχει νόημα. Θα προχωρήσω ακόμα περισσότερο: μπορεί να τεθεί το ερώτημα αν η έννοια του άμεσου αποτελέσματος εξακολουθεί να έχει κάποια σημασία στην περίπτωση των δεσμευτικών διατάξεων των κανονισμών όπως, εν προκειμένω, το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2200/96. Διατάξεις του είδους αυτού αποτελούν μέρος της εθνικής έννομης τάξεως και, επομένως, εφαρμόζονται και στις ιδιωτικές σχέσεις²⁵.

46. Θα πρέπει, στη συνέχεια, να διερωτηθούμε ποια έννοια έχει η διαπίστωση αυτή στο πλαίσιο της διακρίσεως μεταξύ των διατάξεων των κανονισμών. Όπως ορθώς παρατηρεί η Επιτροπή στις γραπτές παρατηρήσεις της, η προμνησθείσα άποψη δεν σημαίνει ότι κάθε διάταξη κανονισμού απονέμει στους ιδιώτες δικαιώματα τα οποία αυτοί μπορούν να επικαλούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων²⁶.

24 — Απόφαση της 22ας Ιανουαρίου 1981, 58/80 (Συλλογή 1981, σ. 181, σκέψη 17).

25 — Στο άρθρο του με τίτλο «Does direct effect still matter?» (Common Market Law Review 37, 2000, σ. 1049 έως 1069), ο S. Prechal υποστηρίζει ότι τέτοιες διατάξεις έχουν καταστεί «law of the land» και εφαρμόζονται, συνεπώς, ως τοιαύτες.

26 — Η Επιτροπή σημειώνει την άποψή της στην ανάλυση στην οποία προέβη ο γενικός εισαγγελέας J. P. Warner με τις προτάσεις του στην υπόθεση 131/79, Santillo, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 22ας Μαΐου 1980 (Συλλογή τόμος 1980/II, σ. 171).

47. Αναλόγως της περιπτώσεως, θα πρέπει να εξετάζεται αν ένας ιδιώτης αντλεί δικαίωμα από μια διάταξη κανονισμού. Δεν έχει σημασία εν προκειμένω αν επικαλείται το δικαίωμα αυτό στο πλαίσιο δικής κατά των δημοσίων αρχών ή κατ' άλλου ιδιώτη. Θα πρέπει πάντοτε να καθορίζεται κατά πόσον το περιεχόμενο και η έκταση εφαρμογής της διατάξεως παρέχουν προστασία όσον αφορά τα συμφέροντα τα οποία ο ιδιώτης επικαλείται ενώπιον των δικαστηρίων. Θα πρέπει να υφίσταται μια σχέση μεταξύ του συμφέροντος που επικαλείται ο ιδιώτης και της προστασίας την οποία παρέχει η διάταξη ενός κανονισμού. Συναφώς, εκκινώ φυσικά από την ιδέα ότι το περιεχόμενο μιας τέτοιας σχέσεως δεν πρέπει να κρίνεται με υπερβολικά αυστηρά κριτήρια. Καταρχάς, μια διάταξη κανονισμού συχνά προστατεύει πλείονα συμφέροντα. Αυτό συμβαίνει, π.χ., με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2200/96, το οποίο προστατεύει συγχρόνως την εντιμότητα των συναλλαγών και τους καταναλωτές. Δεύτερον, ένα πολύ αυστηρό κριτήριο θα επηρέαζε το άμεσο αποτέλεσμα των κανονισμών.

48. Αν εφαρμοστούν οι ανωτέρω σκέψεις στην αγωγή της Muñoz στην κύρια δίκη, μου φαίνεται προφανές ότι η Muñoz μπορεί να επικαλεστεί το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2200/96. Όπως ήδη παρατήρησα στο σημείο 36 των παρουσών προτάσεων, η Muñoz έχει προστατευόμενο από τον κανονισμό συμφέρον στην τήρηση του κανονισμού εκ μέρους των ανταγωνιστών της. Από πλευράς αστικού δικαίου, θεωρώ ότι η μη τήρηση του κανονισμού από την Frumar μπορεί να συνιστά πταίσμα έναντι της Muñoz.

49. Κατάληγω στο εξής συμπέρασμα. Ο κανονισμός 2200/96 αποσκοπεί, μεταξύ

άλλων, στην προαγωγή της εντιμότητας των συναλλαγών και, ως εκ τούτου, στην προστασία των δικαιωμάτων των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων, αν αυτές θίγονται από παράβαση του κανονισμού. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού είναι, από πλευράς περιεχομένου, ανεπιφύλακτο και επαρκώς ακριβές. Η διάταξη αποτελεί μέρος της εθνικής έννομης τάξης και παράγει αποτελέσματα στις μεταξύ ιδιωτών σχέσεις. Υπό τις περιστάσεις αυτές, οι ιδιώτες αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο το δικαίωμα να επιβάλουν σε άλλον ιδιώτη την τήρηση μιας διατάξεως του κανονισμού. Προς τούτο, θα πρέπει, ωστόσο, να υφίσταται σχέση μεταξύ του συμφέροντος που επικαλείται ο ιδιώτης και της προστασίας την οποία παρέχει η διάταξη του κανονισμού.

αυτού, λαμβάνοντας υπόψη τους όρους που καθορίζει το κοινοτικό δίκαιο. Οι όροι αυτοί — που θα διευκρινίσω κατωτέρω — απορρέουν από την υποχρέωση εξασφάλισης της πρακτικής αποτελεσματικότητας του κοινοτικού δικαίου: ο ουσιαστικός έλεγχος της τηρήσεώς του εντός των κρατών μελών αποτελεί προϋπόθεση της λειτουργίας του κοινοτικού δικαίου.

52. Ο κανονισμός καθιερώνει, πρώτον, ένα σύστημα ελέγχου στο πλαίσιο του δημοσίου δικαίου, διενεργουμένου από τα κράτη μέλη και με ευθύνη τους. Συναφώς, παραπέμπω ειδικότερα στα ακόλουθα άρθρα του κανονισμού:

Το δεύτερο στάδιο: ο έλεγχος της τηρήσεως

50. Εφόσον διαπιστώθηκε ότι οι ιδιώτες αντλούν δικαιώματα από την κοινοτική ρύθμιση, θα πρέπει να τεθεί το ερώτημα κατά πόσον οι ιδιώτες μπορούν και να επικαλούνται τα δικαιώματα αυτά. Με άλλες λέξεις, θα πρέπει να καθοριστεί αν το κοινοτικό δίκαιο επιβάλλει επίσης στα εμπλεκόμενα κράτη μέλη την υποχρέωση να παρέχουν στους ιδιώτες τη δυνατότητα να απαιτήσουν τον έλεγχο της τηρήσεως των διατάξεων ενός κανονισμού στο πλαίσιο αστικής δίκης.

51. Ο έλεγχος της τηρήσεως του κανονισμού 2200/96 επαφίεται στα κράτη μέλη. Το εθνικό δίκαιο καθορίζει τους κανόνες του ελέγχου

— το άρθρο 7 του κανονισμού επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να ορίσουν έναν οργανισμό ελέγχου·

— δυνάμει του άρθρου 38, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να διενεργούν ελέγχους·

— το άρθρο 50 του κανονισμού υποχρεώνει τα κράτη μέλη να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για τον κολασμό των παραβάσεων του κανονισμού και για την πρόληψη και καταστολή της απάτης.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο έλεγχος της τηρήσεως του κανονισμού αποτελεί αποστολή της Horticultural Marketing Inspectorate, η οποία έχει οριστεί ως οργανισμός ελέγχου.

53. Η υποχρέωση εξασφάλισης της τηρήσεως των κανονισμών απορρέει — ανεξαρτήτως των προμνησθεισών διατάξεων — από τη δομή του κοινοτικού δικαίου. Οι κανονισμοί θεσπίζονται σε κοινοτικό επίπεδο, ενώ η εκτέλεσή τους και ο έλεγχος της τηρήσεώς τους γίνεται σε επίπεδο κρατών μελών. Τα κοινοτικά όργανα δεν διαθέτουν προς τούτο επαρκώς στελεχωμένο διοικητικό μηχανισμό. Επιπλέον, σε πολύ μικρό μόνον βαθμό έχουν μεταβιβαστεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση αρμοδιότητες καθαρά διοικητικού δικαίου και ποινικού δικαίου. Δυνάμει του άρθρου 10 ΕΚ, τα κράτη μέλη οφείλουν να μεριμνούν για την εκτέλεση και την τήρηση των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου.

54. Κατά την εκπλήρωση των αποστολών αυτών, τα κράτη μέλη διαθέτουν περιθώριο εκτιμήσεως. Η αρμοδιότητα αυτή ρυθμίζεται, αφενός, από τις προμνησθείσες διατάξεις του κανονισμού και, αφετέρου, από τις επιταγές του κοινοτικού δικαίου όσον αφορά τον έλεγχο της τηρήσεως των κανονισμών. Κατά πάγια νομολογία²⁷, οι επιταγές αυτές είναι οι ακόλουθες: για τις παραβιάσεις του

κοινοτικού δικαίου πρέπει να επιβάλλονται κυρώσεις υπό προϋποθέσεις, ουσιαστικές και διαδικαστικές, ανάλογες με τις ισχύουσες για παρόμοιας φύσεως και σημασίας παραβιάσεις του εθνικού δικαίου. Στο πλαίσιο αυτό, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα ως προς την επιλογή της επιβλητέας κυρώσεως, η οποία όμως, εν πάση περιπτώσει, πρέπει να είναι αποτελεσματική και σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας και να έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα. Υπό ορισμένες περιστάσεις, θα πρέπει ακόμα και να μπορούν να μην επιβάλλουν κύρωση.

55. Όπως επισημαίνει η Επιτροπή με τις παρατηρήσεις της, από τον ίδιο τον κανονισμό δεν προκύπτει ότι ο έλεγχος της τηρήσεως των διατάξεων κοινοτικού δικαίου από τις αρχές των κρατών μελών θα πρέπει να είναι ο μοναδικός μηχανισμός ελέγχου. Με άλλες λέξεις, ο κανονισμός δεν αναγνωρίζει κανένα μονοπώλιο στο θέμα του ελέγχου. Ούτε μπορεί να συναχθεί εμμέσως από το πλαίσιο του κανονισμού 2200/96 ότι υφίσταται ένα τέτοιο μονοπώλιο. Το γεγονός ότι ο ίδιος ο κανονισμός ρυθμίζει τα του ελέγχου δημοσίου δικαίου δεν μεταβάλλει την κατάσταση. Το κοινοτικό δίκαιο δεν εκκινεί από την ιδέα ότι ιδιωτικός έλεγχος δεν χωρεί αν ο κανονισμός προβλέπει ρητώς μόνον έλεγχο δημοσίου δικαίου. Το κοινοτικό δίκαιο φαίνεται, ως προς αυτό, να αποκλίνει από το βρετανικό εθνικό δίκαιο το οποίο — πλην εξαιρέσεων — δεν προβλέπει κανένα ένδικο βοήθημα αστικού δικαίου αν για την παράβαση κάποιας εθνικής νομικής διατάξεως προβλέπεται ποινική κύρωση²⁸.

28 — Αναφέρομαι εν προκειμένω σε «Breach of statutory duty». Σε περίπτωση παραβίασης διατάξεως κοινοτικού δικαίου έχουσας άμεση εφαρμογή, η απαγόρευση αυτή δεν εφαρμόζεται πλήρως στο Ηνωμένο Βασίλειο. Βλ., π.χ., την απόφαση *The Scotch Whisky Association vs J. D. Winters*, (1997) Eu LR 446, 448 G-H.

27 — Βλ., π.χ., απόφαση της 10ης Ιουλίου 1990, C-326/88, Hansen (Συλλογή 1990, σ. I-2911, σκέψη 17).

56. Οι υποχρεώσεις που επιβάλλει το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού στους ιδιώτες είναι δυνατόν να ελεγχθούν στο πλαίσιο του ιδιωτικού δικαίου. Πράγματι, το περιεχόμενο των υποχρεώσεων αυτών είναι, πλην εξαιρέσεων, επακριβώς καθορισμένο. Ακόμα και αν μια αρχή κράτους μέλους, όπως εν προκειμένω η Horticultural Marketing Inspectorate, δεν προβαίνει, για οποιονδήποτε λόγο, στη διενέργεια ελέγχου, αυτό δεν έχει ως συνέπεια να απονέμει στον παραγωγό ή τον έμπορο οπωροκηπευτικών το δικαίωμα να παραβιάζει τους κανόνες περί προτύπων και, ως εκ τούτου, να προξενεί ζημία σε τρίτους. Συνεπώς, δεν συμφωνώ με τη συλλογιστική που ακολούθησε το High Court of Justice (England & Wales) στην απόφαση που εξέδωσε πρωτοδίκως. Το δικαστήριο αυτό έδωσε έμφαση στην αυθεντία και την αντικειμενικότητα της Horticultural Marketing Inspectorate. Το όργανο αυτό δεν έχει ως αποστολή να ευνοεί τα συμφέροντα κάποιου επιχειρηματία εις βάρος των συμφερόντων άλλου επιχειρηματία. Κατά το High Court, παρέλκει η επιδίωξη της τήρησης των διατάξεων των κανονισμών στο πλαίσιο ιδιωτικών διαφορών.

57. Φθάνω τώρα στο ερώτημα που διατύπωσα προηγουμένως, ήτοι κατά πόσον το κοινοτικό δίκαιο απαιτεί να παρέχουν τα οικεία κράτη μέλη στους ιδιώτες τη δυνατότητα να επιβάλουν την τήρηση των διατάξεων ενός κανονισμού στο πλαίσιο αστικής δίικης.

58. Η Επιτροπή, στις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσε, επιχειρεί αναφορά στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Στο πλαίσιο των

άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, οι ιδιώτες μπορούν να προσφύγουν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων κατ' άλλου ιδιώτη (ως επί το πλείστον κατά επιχειρήσεως). Ο ιδιωτικός αυτός έλεγχος θεωρείται χρήσιμο και αναγκαίο συμπλήρωμα της αποστολής ελέγχου που έχει ανατεθεί στην Επιτροπή και τα κράτη μέλη. Το αυτό ισχύει και όσον αφορά τον έλεγχο της τήρησης των ποιοτικών προτύπων που ισχύουν για τα οπωροκηπευτικά, όπως αυτά που αφορά η υπό κρίση υπόθεση. Ο έλεγχος που ασκείται από τον ιδιώτη πρέπει, κατά την Επιτροπή, να αφορά μια παραβίαση η οποία του προξένισε ζημία, π.χ. διότι η παραβίαση αυτή δημιουργεί αθέμιτο ανταγωνισμό.

59. Όπως η Επιτροπή, βλέπω μια παραλληλία με τα άρθρα 81 ΕΚ και 82 ΕΚ. Δεν αμφισβητείται ότι τα εθνικά δικαστήρια είναι αρμόδια να εφαρμόζουν τα άρθρα 81, παράγραφος 1, ΕΚ και 82 ΕΚ στο πλαίσιο αστικών δικών μεταξύ ανταγωνιστριών επιχειρήσεων. Τα εθνικά δικαστήρια είναι μάλιστα αρμόδια να κηρύσσουν την ανυρότητα που προβλέπει το άρθρο 81, παράγραφος 2, ΕΚ. Οι αρμοδιότητες αυτές είναι παράλληλες με τις απαστολές ελέγχου που έχουν ανατεθεί στην Επιτροπή (και στις εθνικές αρχές ελέγχου του ανταγωνισμού)²⁹.

60. Δεν βλέπω γιατί να μη μπορεί μια επιχείρηση να ασκήσει αγωγή όταν ισχυρίζεται ότι υφίσταται ζημία λόγω παραβάσεως του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού

29 — Βλ., π.χ., τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα W. Van Gerven στην υπόθεση C-234/89, Δηλιμήτης (απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 1991, Συλλογή 1991, σ. I-935).

2200/96 εκ μέρους ανταγωνίστριας επιχειρήσεως. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, μπορεί κάλλιστα να εφαρμοστεί αυτοτελώς από το εθνικό δικαστήριο. Πράγματι, όπως διαπίστωσα στο σημείο 55, το περιεχόμενο του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2200/96 είναι επακριβώς καθορισμένο και η απουσία ελέγχου εκ μέρους του οργανισμού που είναι επιφορτισμένος με την αποστολή αυτή δεν παρέχει στους παραγωγούς ή τους εμπόρους το δικαίωμα να παραβιάζουν τον κανόνα αυτόν. Υπ' αυτήν την έννοια, ο εκ μέρους του πολιτικού δικαστηρίου έλεγχος συνιστά, όπως και στο δίκαιο του ανταγωνισμού, χρήσιμο και αναγκαίο συμπλήρωμα του ελέγχου που ασκεί ο — εν προκειμένω εθνικός — οργανισμός. Δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ο ιδιώτης που αντλεί δικαιώματα από διάταξη κανονισμού εξαρτάται, προκειμένου να ασκήσει αυτό το δικαίωμα, από το κατά πόσον το όργανο ελέγχου θα δείξει να εκπληρώσει την αποστολή του.

61. Η μη υιοθέτηση της λύσεως αυτής είναι ακόμα περισσότερο αδικαιολόγητη καθόσον το κανονισμός 2200/96 δεν προβλέπει ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά τη χορήγηση εξαιρέσεων, συγκρίσιμο με τις εξουσίες τις οποίες διαθέτει η Επιτροπή στο πλαίσιο του δικαίου του ανταγωνισμού.

62. Τελικώς καταλήγω στα ακόλουθα συμπεράσματα.

63. Από το κοινοτικό δίκαιο συνάγεται ότι ο επιχειρηματίας ο οποίος υφίσταται ζημία λόγω παραβάσεως μιας διατάξεως κανονι-

σμού πρέπει να έχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί την τήρηση της διατάξεως αυτής ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, εφόσον, προφανώς, θίγεται κάποιο συμφέρον στην προστασία του οποίου αποβλέπει ακριβώς το κοινοτικό δίκαιο. Μόνο με τον τρόπο αυτόν εξασφαλίζεται η πλήρης αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου. Ο εκ μέρους των πολιτικών δικαστηρίων έλεγχος αποτελεί χρήσιμο και απαραίτητο συμπλήρωμα του ελέγχου τον οποίο ασκούν οι αρχές του κράτους μέλους.

Το τρίτο στάδιο: η πρόσβαση στη δικαιοσύνη στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξης

64. Το ζήτημα του κατά πόσον οι ιδιώτες μπορούν να προσφύγουν στα εθνικά δικαστήρια και να ζητήσουν να τεθεί τέρμα σε παράβαση κανόνα δημοσίου δικαίου από άλλον ιδιώτη εξαρτάται, καταρχάς, από τους εθνικούς δικονομικούς κανόνες. Το αυτό ισχύει και όταν ο κανόνας αυτός περιέχεται σε κοινοτικό κανονισμό. Πράγματι, δυνάμει του άρθρου 249 ΕΚ, οι κανονισμοί ισχύουν άμεσα στα κράτη μέλη και αποτελούν μέρος της εθνικής έννομης τάξης.

65. Εξέτασα σε πρώτη φάση το ερώτημα που έθεσε το αιτούν δικαστήριο από την άποψη του αμέσου αποτελέσματος και της σημασίας τους στις οριζόντιες σχέσεις. Διαπίστωσα ότι ένας ιδιώτης μπορεί να αντλήσει από διάταξη κανονισμού δικαιώματα τα οποία θα πρέπει να μπορεί να επικαλεστεί ενώπιον των δικαστηρίων, υπό την προϋπόθεση ότι το περιεχόμενο της διατάξεως αυτής είναι ανεπιφύλακτο και επαρκώς σαφές. Θα πρέπει,

φυσικά, να υφίσταται κάποια σχέση μεταξύ του συμφέροντος του οποίου γίνεται επίκληση και της προστασίας την οποία προσφέρει η διάταξη του κανονισμού. Από τα στοιχεία αυτά και μόνο προκύπτει ότι, από απόψεως κοινοτικού δικαίου, θα πρέπει να παρέχει η εθνική έννομη τάξη δυνατότητα ένδικης προστασίας.

66. Το δεύτερο στάδιο των παρουσών προτάσεων αφορούσε τον έλεγχο της τηρήσεως των κανονισμών. Παρατήρησα ότι ο έλεγχος αυτός από τα πολιτικά δικαστήρια αποτελεί χρήσιμο και απαραίτητο συμπλήρωμα του ελέγχου που ασκούν οι αρχές του κράτους μέλους. Ο εκ μέρους των πολιτικών δικαστηρίων έλεγχος εξασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου. Από την άποψη αυτή επίσης, το κοινοτικό δίκαιο επιβάλλει να προσφέρει η εθνική έννομη τάξη δυνατότητα προσφυγής στη δικαιοσύνη.

67. Το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί εν προκειμένω ως προς τις απαιτήσεις τις οποίες το κοινοτικό δίκαιο επιβάλλει, ως προς το θέμα αυτό, στο εθνικό δικονομικό δίκαιο. Κατά πάγια νομολογία, οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες οφείλουν να προβλέπουν όλα τα μέσα που εξασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου. Επομένως, και εν προκειμένω τίθεται το ζήτημα της πρακτικής αποτελεσματικότητας του κοινοτικού δικαίου. Η ύπαρξη αποτελεσματικού μέσου ένδικης προστασίας για τους ιδιώτες συμβάλλει στην εξασφάλιση αυτής της πρακτικής αποτελεσματικότητας. Η παρατήρηση αυτή ισχύει φυσικά κυρίως στην περίπτωση που ο ιδιώτης κάνει χρήση του μέσου αυτού προκειμένου να θέσει τέρμα σε παραβίαση του κοινοτικού δικαίου. Η ύπαρξη αποτελεσματικού μέσου ένδικης

προστασίας μπορεί, ωστόσο, να έχει προληπτικό αποτέλεσμα και να προάγει την τήρηση του κοινοτικού δικαίου.

68. Οι απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου ως προς την πρόσβαση των ενδιαφερομένων τρίτων στα εθνικά δικαστήρια μπορούν, σε μεγάλο βαθμό, να συναχθούν από τις απαιτήσεις όσον αφορά την ίδια την κοινοτική δικαιοσύνη. Αυτό είναι το ζήτημα που θα εξετάσω κατά προτεραιότητα³⁰.

69. Εξ ορισμού, η νομολογία του Δικαστηρίου αφορά κυρίως αποφάσεις κοινοτικών οργάνων. Το άρθρο 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ παρέχει σε κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο δικαίωμα προσφυγής κατά των αποφάσεων που απευθύνονται σ' αυτό και κατά των αποφάσεων οι οποίες, αν και έχουν εκδοθεί ως κανονισμοί ή αποφάσεις που απευθύνονται σε άλλο πρόσωπο, το αφορούν άμεσα και ατομικά.

70. Ο κοινοτικός δικαστής δεν αναγνωρίζει στους ενδιαφερόμενους τρίτους κανένα γενικό δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη λόγω παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου. Το Δικαστήριο δεν δέχεται την αποκαλούμενη *actio popularis* ή «class action». Στην απόφαση *Greenpeace Council κ.λπ. κατά Επιτροπής*, το Δικαστήριο υπενθύμισε «την πάγια νομολογία κατά την οποία πράξη η

30 — Εξ ορισμού, πρόκειται πάντοτε για προσφυγή τρίτου κατά απόφασής μας — κοινοτικής — αρχής. Στο πλαίσιο του ζητήματος που μας απασχολεί, οι προσφυγές αυτές δεν διαφοροποιούνται κατ' ουσίαν από τις δίκες μεταξύ ιδιωτών.

οποία θίγει τα γενικά συμφέροντα μιας κατηγορίας πολιτών δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αφορά ατομικά, κατά την έννοια του άρθρου 173, τέταρτο εδάφιο, της Συνθήκης, την ένωση η οποία έχει συσταθεί για να προωθεί τα συλλογικά συμφέροντα της κατηγορίας αυτής και, συνεπώς, η ένωση αυτή δεν νομιμοποιείται να ασκήσει προσφυγή ακυρώσεως, όταν τα μέλη της δεν νομιμοποιούνται ατομικώς προς τούτο»³¹.

71. Οι ενδιαφερόμενοι τρίτοι νομιμοποιούνται ενεργητικώς μόνον αν η απόφαση τους «θίγει λόγω ορισμένων ιδιαίτερων ιδιοτήτων που έχουν ή λόγω μιας πραγματικής καταστάσεως η οποία [τους] χαρακτηρίζει σε σχέση με κάθε άλλο πρόσωπο και εκ του γεγονότος αυτού [τους] εξατομικεύει κατά ανάλογο τρόπο προς εκείνο του αποδέκτη»³². Η νομολογία αυτή συνεπάγεται ότι μια οργάνωση όπως η Greenpeace, η οποία υπερασπίζεται γενικά περιβαλλοντικά συμφέροντα, δεν νομιμοποιείται ενεργητικώς προς άσκηση προσφυγής. Το ίδιο ισχύει, π.χ., στην περίπτωση συνδικάτου ή ενώσεως επιχειρήσεων, έστω και αν στηρίζονται στο γεγονός ότι η προσβαλλόμενη πράξη αφορά ατομικώς τα πρόσωπα που εκπροσωπούν.

72. Η κατάσταση αλλάζει όταν ο ενδιαφερόμενος τρίτος μπορεί πράγματι να αποδείξει την ύπαρξη συγκεκριμένου (οικονομικού) συμφέροντος. Με διάφορες αποφάσεις το Δικαστήριο διευκρίνισε τη θέση των ενδια-

φερομένων τρίτων σε περίπτωση αποφάσεως της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων³³. Οι αποφάσεις που εκδίδονται δυνάμει του άρθρου 88, παράγραφος 2, ΕΚ αφορούν, σύμφωνα με το Δικαστήριο, εκτός από τη δικαιούχο της ενισχύσεως επιχείρηση, και τις ανταγωνίστριες της τελευταίας επιχειρήσεις οι οποίες έχουν διαδραματίσει ενεργό ρόλο στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, εφόσον η θέση τους στην αγορά επηρεάζεται ουσιαστικά από το μέτρο ενισχύσεως που αποτελεί το αντικείμενο της προσβαλλομένης αποφάσεως. Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ότι μια τέτοια απόφαση αφορά ατομικώς και ορισμένες ενώσεις επιχειρηματικών φορέων οι οποίες μετέσχαν ενεργώς στη διαδικασία του άρθρου 88, παράγραφος 2, ΕΚ, στο μέτρο που οι ενώσεις αυτές θίγονται υπό την ιδιότητά τους ως μετασχευσών στις διαπραγματεύσεις. Οι προϋποθέσεις που θέτει το Δικαστήριο με τις αποφάσεις αυτές είναι δύο ειδών. Πρώτον, θα πρέπει να υφίσταται συγκεκριμένο οικονομικό συμφέρον και, δεύτερον, ο ενδιαφερόμενος τρίτος θα πρέπει να έχει ήδη κάνει χρήση της δυνατότητας προσβολής της διαδικασίας εκδόσεως της αποφάσεως σε προηγούμενη της ένδικης διαδικασίας φάση. Θα παρατηρήσω ακόμα ότι, στην ειδική αυτή περίπτωση, οι ενώσεις επιχειρήσεων νομιμοποιούνται ενεργητικώς.

73. Προσφυγή ιδιώτη μπορεί να κριθεί παραδεκτή και στην περίπτωση που βάλλει κατά κανονισμού. Ως προς το θέμα αυτό, η απόφαση Timex κατά Συμβουλίου και Επιτροπής³⁴, που εκδόθηκε στον τομέα της άμυνας κατά του ντάμπινγκ, παρέχει ορισμένες διευκρινίσεις. Η απόφαση αυτή αφορούσε προσφυγή ακυρώσεως κανονισμού

31 — Απόφαση της 2ας Απριλίου 1998 (C-321/95 P, Συλλογή 1998, σ. I-1651, σκέψη 14).

32 — Προμνησθείσα στην υποσημείωση 31 απόφαση Greenpeace Council κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 7.

33 — Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 28ης Ιανουαρίου 1986, 169/84, Cofaz κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1986, σ. 391), της 2ας Φεβρουαρίου 1988, 67/85, 68/85 και 70/85, Van der Kooy κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1988, σ. 219), και της 23ης Μαΐου 2000, C-106/98 P, Comité d'entreprise de la Société française de production κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-3659, σκέψεις 40 επ.).

34 — Απόφαση της 20ής Μαρτίου 1985, υπόθεση 264/82 (Συλλογή 1985, σ. 849).

περί επιβολής δασμού αντνιτάμπινγκ στα μηχανικά ρολόγια χειριού σοβιετικής καταγωγής. Ο επίμαχος κανονισμός αφορούσε ιδίως την Timex, δεδομένου ότι, όπως αποφάνθηκε το Δικαστήριο, η εταιρία αυτή ήταν ο κυριότερος κατασκευαστής μηχανικών ρολογιών χειριού στην Κοινότητα και, επιπλέον, ο μόνος κατασκευαστής που ασκούσε ακόμα δραστηριότητα στο Ηνωμένο Βασίλειο. Στο πλαίσιο αυτό επίσης, έπαιξε ρόλο και το γεγονός ότι η Timex είχε υποβάλει καταγγελία σε χρόνο προγενέστερο της διαδικασίας εκδόσεως της επίμαχης αποφάσεως.

74. Το ειδικό συμφέρον του τρίτου, που τον διακρίνει από τους άλλους, ερμηνεύεται στενά από τη νομολογία. Ένα καλό παράδειγμα αποτελεί η πρόσφατη απόφαση του Πρωτοδικείου στην υπόθεση *Sociedade Agrícola Dos Arinhos* κ.λπ. κατά Επιτροπής³⁵. Η υπόθεση αυτή αφορούσε προσφυγή την οποία άσκησαν ορισμένοι Πορτογάλοι εκτροφεείς ταύρων αγώνων κατά της απαγορεύσεως εξαγωγής βοοειδών, η οποία είχε θεσπιστεί με απόφαση της Επιτροπής συνδεδεμένη με το πρόβλημα της σπογγώδους εγκεφαλοπάθειας των βοοειδών. Η προσφυγή δεν κρίθηκε παραδεκτή, δεδομένου ότι οι εκτροφεείς ταύρων αγώνων δεν διακρίνονται από τους λοιπούς θιγόμενους από το μέτρο επιχειρηματίες. Οι εκτροφεείς αυτοί είχαν επίσης υποβάλει καταγγελία στο πλαίσιο της προηγούμενης διαδικασίας λήψεως της αποφάσεως.

75. Από τη νομολογία αυτή συνάγω τα ακόλουθα συμπεράσματα. Οι τρίτοι έχουν πρόσβαση στην κοινοτική δικαιοσύνη όταν μπορούν να αποδείξουν την ύπαρξη συγκεκριμένου οικονομικού συμφέροντος το οποίο, επιπλέον, τους διακρίνει από άλλους επιχειρηματίες. Απαιτείται, εξάλλου, να έχουν

κάνει χρήση προηγούμενως άλλων μέσων νομικής προστασίας όπως είναι, στην προκειμένη περίπτωση, το δικαίωμα υποβολής καταγγελίας.

76. Θεωρώ ότι, υπό τις περιστάσεις αυτές, και το εθνικό δίκαιο θα πρέπει να παρέχει μέσο ένδικης προστασίας στους θιγόμενους τρίτους οι οποίοι υφίστανται ζημία λόγω παραβιάσεως διατάξεως περιεχομένης σε κοινοτικό κανονισμό, και τούτο υπό την προϋπόθεση ότι το συμφέρον που επικαλούνται είναι συμφέρον προστατευόμενο από τον κανονισμό. Από το κοινοτικό δίκαιο προκύπτει επίσης ότι το πρόσωπο που κινεί τη διαδικασία δεν μπορεί να υποστεί δυσμενή διάκριση σε σχέση προς ένα πρόσωπο που ασκεί προσφυγή σε παρόμοια διαφορά καθαρώς όμως εσωτερικής φύσεως. Οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες μπορούν να απαιτούν να αποδείξει την ύπαρξη του συγκεκριμένου οικονομικού συμφέροντος το οποίο προστατεύεται από τον κανονισμό και το διακρίνει από άλλους επιχειρηματίες. Οι κανόνες αυτοί μπορούν επίσης να απαιτούν να έχει ο ενδιαφερόμενος τρίτος κάνει χρήση προηγούμενως άλλων μέσων νομικής προστασίας.

77. Αν οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες δεν πληρούν τις προϋποθέσεις που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο, δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου.

78. Ενόψει των περιστάσεων της υποθέσεως της κύριας δίκης τις οποίες εξέθεσα στο πλαίσιο των παρουσών προτάσεων, οι ανωτέρω σκέψεις συνεπάγονται ότι το εθνικό δίκαιο πρέπει να παρέχει σε έναν διάδικο όπως η *Muñoz* τη δυνατότητα να προσφύγει στη δικαιοσύνη ασκώντας αγωγή κατά ανταγωνιστή του επικαλούμενος παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2200/96.

³⁵ — Απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 2001, υποθέσεις T-38/99 έως T-50/99 (Συλλογή 2001, σ. II-585).

V — Πρόταση

79. Ενόψει των ανωτέρω σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει ως ακολούθως στο ερώτημα που υπέβαλε το Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division):

«Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 2200/96 του Συμβουλίου, της 28ης Οκτωβρίου 1996, για την κοινή οργάνωση των αγορών στον τομέα των οπωροκηπευτικών, αποτελεί μέρος της εθνικής έννομης τάξης και παράγει αποτελέσματα στις μεταξύ ιδιωτών σχέσεις. Οι ιδιώτες μπορούν να αντλούν από τη διάταξη αυτή το δικαίωμα να επιβάλουν την εκ μέρους άλλου ιδιώτη τήρηση της διατάξεως αυτής. Προς τούτο, πρέπει να υφίσταται σχέση μεταξύ του προβαλλομένου συμφέροντος και της προστασίας που παρέχεται από διάταξη κανονισμού. Από το κοινοτικό δίκαιο προκύπτει ότι το πρόσωπο που υφίσταται ζημία λόγω παραβάσεως διατάξεως περιεχομένης σε κανονισμό πρέπει να έχει δυνατότητα να επιδιώξει, στο πλαίσιο αστικής δίκης, την τήρηση της διατάξεως αυτής. Προς τον σκοπό αυτό, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να παρέχουν στους ενδιαφερομένους τρίτους δικαίωμα προσβάσεως στα εθνικά δικαστήρια. Οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες μπορούν να απαιτούν από τον εν λόγω τρίτο να αποδείξει την ύπαρξη συγκεκριμένου οικονομικού συμφέροντος, το οποίο προστατεύεται από κανονισμό και τον διακρίνει από τους λοιπούς επιχειρηματίες. Οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες μπορούν επίσης να απαιτούν από τον ενδιαφερόμενο τρίτο να έχει κάνει προηγουμένως χρήση άλλων μέσων νομικής προστασίας. Η νομική προστασία που προσφέρουν οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες δεν μπορεί να είναι λιγότερο αποτελεσματική από εκείνη που παρέχεται στο πλαίσιο δίκης αφορώσας διαφορά καθαρώς εσωτερικής φύσεως.»